

КНІЖНЫ РЫНАК У ІСЛЯНДЫІ

Хальдоўр Гудмундсон

Дзякуючы стараньням і дапамозе нашага Сталага Аўтара з Эўрапейскага Крайняга Захаду, адбыўся контакт «НН» з бліzkім ёй паводле духу й зъместу валійскім выданьнем — двухмесячным часапісам PLANET, што выходзіць у Абэртыні, Валія. Трымаючыся дарагіх нашаму сэрцу прынцыпau рацыянальна-касмапалітычнага нацыяналізму, працуем адну з публікацыяў часапіса. Спадзяемся, не апошні раз.

«Празмерны рост кніжнай прадукцыі стаўся прычынаю сур'ёзнага непакою тут, у Ісляндый».

Тыя, хто піша пра культуру, часам засмучающа, калі ім здаецца, што яна выходзіць з-пад кантролю, калі яны бачаць, што нейкі яе аспект квітнее больш, чым належала б дзеля спакою й стабільнасці грамадзтва. Пададзенас вышэй выказваннне рэдактара аднаго з вядучых культурных часопісу свайго часу ў Ісляндыі — прыклад такой міжвольнай рэакцыі з боку кіраўнікоў культуры, і яго ня варта было бы цытаваць, калі б яно не было написанае ў 1925 годзе. Калі празъмерны рост книжнага рынку быў прычынай непакою тады, дык той рэдактар мусіць падзякаўваць сваёй шчаслівай зорцы, што ён не жыве сёньня, калі колькасць афіцыйных зарэгістраваных выдавецтваў — а значыць, без уліку прыватна выдрукаваных выданьняў — пераваліла за пяцьдзесят, а сыпіс саброў Саюзу Пісьменьнікаў Ісляндыі распачаў ужо трэцюю сотню.

І аднак сέньня редка можна было б пачуць галасы накшталт зацікаванага вышэй. Бурліваю дзеянасцю на ісландzkім кніжным рынку запалоханы галодным чынам замежнікі. Як і ўсё астатніе ў ісландzkім жыцьці, гэтая дзеянасць мае свае значныя ўзъёты ѹ падзеныні, яна поўна неасыцарожнае амбітнасці, яна выяўляе адначасна слабую здольнасць да выжывання й асалоду пладавітасці, што мажузе з вар'яцтвам — і ў дадатак да ўсяго залежыць ад цэнзу на рыбу на замежных рынках.

Неяк я прабіраўся праз залы неабдымнага Франкfurцкага Кніжнага Кірмашу зь вядзянаю кнігай пра птушак Ісландыі, на 300 старонак, у чатырох колерах — сапрауднае шыкоўнае выданнне — калі да міне падыйшоў дацкі калега ў запытаўся, колькі грошай укладу ў гэтую кнігу Ісландзкі ўрад. Пачуўшы, што ўрад на даў ні шэлегу, ён пакачаў галавой: лухта, нікто не павертыць, што такоёмагчыма ў цывілізаванай краіне з дубоўтрайдзцічай кнігадрукаваньню — аднік гэта пакаленія характеристызуе Ісландскую ситуацыю.

І ёс ж, ці книжны рынак у Ісланды й сапрауды такі вялікі? Праўда, што ісландцы амаль ва ўсім прызыўчаліся біць сусьеветныя рекорды, калі браць пад увагу колькасць насельніцтва, але гэта, магчыма, больш съведчыць пра маленкасць краіны, чым пра дасыгненыя ёні жыхароў. Праўда, што ў Эўропе на знойдзецца такога асобна ўзятага гораду з 250 тысячамі жыхароў, які мог бы пахваліцца такім аўшам кніжнай прадукцыі, як у Ісланды, але такія горады не складаюць асобнае моўнае просторы або незалежных дзяржаваў. Менавіта гэты просты факт, а не тое, што ісландцы больш таленавітые або большыя чытачы за іншыя народы, вызначае адмысловасць становішча ісландзкага кніжнага пынку.

Наколькі вялікі гэты рынак? Мы прызыўчайліся лічыць, што ў Ісландыі штогоду выходзіць каля 1000 новых кніг. Паводле апошняе даступнае мне статыстыкі, з 1986 і 1987 гадоў, гэты недалёка ад прауды. Сярэдні паказыні за гэтыя гады — 1250 кніг і брашураў (зь якіх кнігі складаюць трэці чвэрці), 1000 зь якіх выйшлі першым выданнем. Гэтыя лічбы ўлучаюць усё — ад арыгінальных літаратурных твораў да спіцыялізаваных буклетаў для прафсаюзных арганізацый. Крыху больш за сотню складалі дыяцтычныя кнігі, 50 — школьнныя падручнікі. Як бы там ні было, гэта вельмі значная колькасць публікацый, працаў рэзональна большая, якім у любой суседній краіне.

Мы напзұна не памылімса, калі скажам, што ў Ісланды штогод прадаеща мільён асонаңа новыя кнігі, на грубым падліку чатыры кнігі на чалавека. Улічнышы ўсё гэтае, можна съвязаляжаш. Што сейняня на так ужо й

кепска быць выдаўцом або аўтарам у Ісляндыі і што нашы замежныя калегі часам глядзяць на нас з зайдзрасцю ўваччу.

Эта што да памераў рынку. Але чым асаблівым вылучаеца ісландзкі кніжны рынак? Найперш, ён сапраўды неверагодна малады й якраз пачаў набываць свае абрэсы, калі былі напісаныя слова, што цытаваліся на пачатку гэтага артыкулу. Кнігадрукаваныя ў больш-менш істотных маштабах пачалося тут даволі позна — першы ісландзкі раман выйшоў з друку ў 1850 годзе, а другога — павольнага працягу першага — давалося чакаць яшчэ дваццаць гадоў. На пачатку дваццацятага стагодзьдзя найбольш упływowыя ісландзкія пэрэдъёдкі ўсё яшчэ выдаваліся ў Капенхагене, дасылаючы ў Ісландию марскімі шляхамі, аднак паслы ўсё пачало мінізаціі і кнігадрукаваныя начала разыўвацца па-лельна з ростам класы буржуазіі й павышэннем узроўню агульнае адукцыі. У першыя дзесяцігодзьдзі гэтага стагодзьдзя былі закладзеныя першыя мясцовыя рыбныя кампаніі, што паспрыяла поступу адукцыі; у 1911 годзе, прыкладам, быў заснаваны Ісландзкі Ўніверсітэт. Здабыцца ў 1918 годзе сувэрэннасць прынесла з сабою палітычную незалежнасць, а Двадццатая сталаіс часам вялікага разрушу ў ісландзкім культурным — пакам з тым літаратурным — жыцці.

Якраз у тых часы па вуліцах Рэйк'явіка самавіта паходжай першы чалавек, які зрабіў сабе прафесію з пісаніны кніг, які жыў з прыбытку ад іхнага продажу і з нерэгулярных дзяржаўных датацыў. Гэты зялёны маладзёнчаства фарсю у даўгім плашчы і шыракаполым капеллоны, а часам нават панаватым кійком і лярнэткай. Праз трыццацьгадову гэты чалавек, Хальдоур Лахснес атрымае Нобелеўскую прэмію ў літаратуры.

Ад таго часу на працыту шасыцізесяці гадоў-
кнігавыдавецкая справа ў Ісландыі разы-
валася настырна й інтэнсіўна, так што
сёньня краіна мае, калі ўзімі пад увагу
колькавысьці насельніцтва, тыпова заходні вы-
давецкі рынак. Яго адносная маладосць
надалей дзе сабе адчуць, як з добрага, гэтак
і з кепскага боку. Адмоўнае выгледаенне ў
слабасці сыштэматычных мэханізмаў і дуга-
тэрміновага плянавання; станоўчае — у
ступені адкрытыасці рынку да аднаўленчы-
х у тым, як лёгка ўмінчыць сваё месца й
стация «каралём на адзін дзень».

Другая важная армейтнасьць ісландзкага книж-
нага рынку тлумачыць чаму, хоць ісландцы
купляюць больш кніг, чым людзі ў іншых
краінах, так і застаецца неявадомым, што яны
зь імі робяць — бо наўрада ці яны чытаюць
больш за іншыя народы. Проста реч у тым,
што ўжо дойті час кнігі ў Ісланды —
найпапулярнейшы калядны падарунак. Як
іншыя народы, што жывуць там, дзе дні
ўзімку кароткі, ісландцы любяць туляць у
Калядных Дзядоў, і нават самы наялобы
нізносныя святыя заўсёды атрымвае свой пада-
рунак. Традыцыі на азіякау каляднае шчо-
драсыці даўно сталася дараваныя кнігі. Гэтая
даламагае растлумачыць адмысловасць рынку
книг, а таксама тое, чаму ісландцы — да самага
ніядуна часу — не задавальняюцца кі-
шэнным выданнямі ды ўвогуле глядзіць на
танныя кнігі зь недаверам. Дзеля гэтага
прычыны нават пераклады трэйлеру сышыва-
юцца, укладаюцца ў дарагую кардонную
вокладку з залатымі літарамі на съпінцы і
забясьпечваюцца супэрвокладкай. У выніку
гэтага яны робяцца ў чатыры разы даражай-
шыя, чым у Вялікабрытаніі — але яны
пакуюцца ў калядныя падарункі.

Цяжка дакладна вyzначаць месца, які займаюць Калады ў кнiжным рынке ў цэлым аднак можна з пзiнiасцю ссыльварджаць, што яны адыгрываюць вырашальную ролю продажы арыгнaльнай і перакладной прозы папулярна-пазнавальнай літаратуры й дзiцячых кнiг. Тры чэрцi кнiг у гэтых катэгорыях выдаюцца ў лiстападзе ў сiнiежнi, нехта нават аднойчы падлiчы, што 7 % аусiх реaliзаваных за год у краiне кнiагулнага попыту былi прададзены ў дзен Св. Торлака, 23 сiнiежня, апошнi гандлёвi часiн, пеpев Калады.

Гэта, вядома ж, стварае пэўныя цяжкасці для выдаўцуў, якія мусіць цярпець разныя выдаткі праз уесь год і атрымваць прыбыту ў апошнія два месяцы. Думаеща, што большасць выдавецтваў зь цяжкасцю працуе ў такіх умовах, і сапрауды, галоўная проблема, што стаіць перад ісляндакімі выдаўцамі, — як знайсці сродкі да фінансавання буйных дубатэрміновых праектаў.

Ірзяя адметнасьць кільдзакага книгашкага
рынку звязаная з густамі чытачоў, якіх
найбольш аддаюць перавагу жыццязпісам
свайх землякоў. На працягу больш чым
дзесяці гадоў ва ўсіх сьписах папулярнасць
у Ісландыі пануюць біографіі, і таго выдаўца

які з ходу ня можа адказаць на пытальні «Чыю біографію вы зъбраесця выдаваш селета?», сапрауды чакаюць змрочныя перспектывы.

Найбуйнейшую катэгорию кніг, што трапілі юць на шырокі рынак, складае, ведама ж проза. Калі яшчэ раз зъяўрнуцца да згаданай раней статыстыкі, за кожны з 1986 і 1987 гадоў выйшла калі 200 раманаў. Зь іх менш за дваццаць былі ісландскія, а рэшта — больш за 90% — пераклады замежнае прозы. другога боку, у кожным з гэтых гадоў выйшлі сэрэднім 50 беларускіх, зь якіх толькі былі перакладамі. Ісландцы амаль не цікавіцца беларускімі сусъветнымі славутасцямі папулярных на сусъветным рынку. Нават найбольшыя бэстсэлеры ў гэтай катэгорыі, з правіла, не перакладзеныя на ісландскую мову. Ісландцу значна болей цікаўшы жыцця історыі их землякоў, нават тых, хто не набылі вялікай славы і якія ня могі бы пахвалицца выдатнымі даследаваннямі. Тым на менш гэтых творы з'яўляюцца прычыны кранаючыя нас больш за іншыя; гэта тое жыццё, якое мы ведаём, а вельмі часта гэта й тыя люди, якіх мы ведаём, і таму калядная кніжна-пара часам можа ператварацца ў святкі сустрачай з старымі знаёмыми.

Ведама ж, некаторыя напісаныя ў Ісландії біографій — выдатныя літаратурныя творы асаўліва аўтабіографій, аднак разам з тым біографічна гарачка часам дае й некаторыя непажаданыя вынікі. Так, сумна бачыць, што кніга інтэрвю, складзеная за шэсць тыдняў пасрэдным журналістам, перамагае ў выніку перадкаляндскай продажу выдатны роман, які пісаўся трох гадоў. Аднак нельга спадзявацца, каб Ісландскі кніжны рынак у дадатак да ўсго астатнага быў яшчэ й спрадвільны. другога боку, ад таго часу, як Хальдоур Лахсніс гуляў по вуліцах Рэйк'явіка, коли касцьль прафесійных пісьменнікаў значна вырасла. Тых, хто зрабіў сабе кар'еру пісаныня блетрыстыкі й жыве цалкам кошт ганарапаў і ўрадавых стыпэндый, налічваеца каль трыццаці. Гэтую лічбу можна падвойць, калі улупчы сюды тых, да каго пісаныне складае галобуны занятак, але хто час ад часу вымушаны шукаць іншую заробку на сваё ўтрыманьне. Сюды можна дадаць аўтараў школьных падручнікаў папулярен-пазнавальнай літаратуры, а таксама шырокася кола тых, хто піша кнігі ў сваё вольны час. Аднак нагледзаны на усе магчымыя складанасці, я ні думаю, што ў съвецкіх знойдзеца шмат месцаў, дзе б можна бы было так лёгка надрукаваць сваю кнігу, як вонкі. Нават калі не ўдалося б нічога іншага, заўсёды можна самому аплациць друкарню, а пасля самому й разнесці сваю кнігу ў кнігарнях, якія гандлююць блетрыстыкай.

З усіго, що я адзначыў, зусім відаочні
що відавецька справа ў Ісландії цалкі
заслужує обговорення, а не паки тільки такожем. Я

зусім не падтрымваецаа урадам і нават на
мае з гэтая крыніцы ніякіх пазырку. Горш
таго, дадзі час яна цяпельле ад значна
вышэйшых, чым у іншых ўсходнепалітніх
краінах, падаткаў — падатак ад продажу складаў
24%. 1 верасня 1990 году адбылася гісторычна
важная падзея, калі падатак ад продажу быў
скасаваны для кніг на ісландскай мове, такім
чынам прадажны кошт кнігі скараціўся на
пятую частку. Гэта была вялікая перамога
ісландскіх выдаўцуў і пісьменнікаў у іх
змаганні за лепшыя ўмовы існаваньня.

З другога боку, урад падтрымвае пісьменнікаў, падобна да таго, як гэта робіцца ў іншых паўночных краінах: пісьменнікі могуць звязнуцца па дапамогу ў Фонд Пісьменніцкіх Прэмій, гроши на які выдаляюцца урадам распартаджаецца якім адмісивым камітэтам, які абраецца сярод кандыдатаў, выстаўленах Саюзам Пісьменнікаў. Гэта систэма была прынятая ў 1977 годзе пасля доўгіх зацьвярдзенняў спречак над старой систэмай прэмій, якія найчасцей выліваліся ў палітычныя кампаніі. Прафесійны пісьменнік звязаны можа разьлічваць штогод на некалькі месеціў стылістычныя прэміі з гэтага фонду, максімальная на поўгады.

Адзінныя гроши, на паступленне якіх могуць спадзявацца выдаўцы — так званы Фонд Перакладаў, які падтрымвае пераклады на ісландскую мову выдатных твораў замежнай літаратуры. Гэты фонд нават існівае, тым не менш ён паспрыміў выданню твораў сусветнай літаратуры ў ісландскіх перакладах.

Ва ўсім астаттнім ісландзкія выдаўцы мусіць клапаціца аб сабе самі, і гэта, напэўна, добра — хоць бы толькі з тae прычыны, што ў іншым выпадку памеры кніжнага рынку сапраўды б сталіся прычынаю сур'ёзнага непакою, як гэтага баяўся радктар, цытаваны на пачатку артыкулу. Аднак яшчэ важнейшаю прычынаю ёсьць тое, што літаратурная культура, нягледзячы ні на што, займае ў гэтай краіне надзвычай унікальнае становішча. Ісландцы на маюць сваёй філозофскай традыцыі, аднак маюць велізарную традыцыю апавядальництва. Мы на маєм вялікай архітэктурнай гісторыі, затое можам пахваліцца цудоўнай гісторыяй літаратуры. Літаратура — проста неад'емная частка нашага нацыянальнага вобразу. І таму мы мусім стварыць адпаведныя ўмовы для развіцця літаратурнае культуры й дазволіць ёй самой стаяць на нагах. Калі б яна пачала патрабаваць для свайго ѹсінавання большае, чым цяпер, дапамогі, тады для нашага народу сапраўды настала б тэрмінная пагода.

Пераклад з ангельскае ВКЗ

